

PŘEMYSL BAR

KRÁL A KNÍŽE

Přemysl Otakar II. a Jindřich IV. Probus

Někdy na počátku 14. století v Polsku doplnil neznámý kopista krátký letopis o dva verše.¹ Ten první zvětšil památku českého krále Přemysla Otakara II.:

*Třetí den po svatém Bartoloměji
Léta Páně dvanáctistého osmasedmdesátého
Král český byl zabit králem římským*

a druhý vratislavského knížete Jindřicha IV. Proba:

*Jindřich Čtvrtý Veliký
v těchto letech kníže slezský, krakovský a sandoměřský
zemřel na svatého Jana léta Páně tisíc dvě stě devadesát²*

Nehledě na to, zanechal-li nám neznámý středověký písař své svědectví o památce na dva vladaře, jejichž osudy se navzájem proplétaly, záměrně nebo pouhou náhodou, nemůžeme význam této ojedinělé zmínky příliš přeceňovat. Nicméně, co můžeme říci o skutečném vztahu českého krále k vratislavskému knížeti?

* * *

¹ Letopis vznikl pravděpodobně v dominikánském klášteře v Ratiboři na konci 13. století, viz K o r t a , Waclaw: *Średniowieczna annalistyka Śląska*. Wrocław 1966, s. 105–145. Verš o Přemyslu Otakaru II. je neznámého původu. Památku na Jindřicha IV. převzal písař z nápisu na náhrobku vratislavského knížete v kolegiátě sv. Kříže. Nápis vznikl kolem roku 1315. Viz *tamtéž*, s. 141–142. O autorovi, místě a době vzniku zápisu těchto veršů nelze říci nic jistého. Současná podoba rukopisu, obsahujícího tento letopis i verše, vznikla ve 14. století a je uložena v Královci. Viz *tamtéž*, s. 105.

² *Annales Silesiae Superioris*, MPH III, s. 716:
*Christi post annos M C duo septuaginta
Octo, die terna post festum Bartholomei
Rex fuit occisus a Romano rege Bohemus
H(enricus) quartus mille tria C minus X obiit ille
Mangnus in hiis annis Slesie, Cracovie, Sandomerie dux nocte Iohannis*

Předpoklady (do r. 1266)

Kde hledat počátky vztahu mezi českým králem a vratislavským knížetem? V roce 1257 nebo 1258, kdy se pravděpodobně narodil Jindřich IV.,³ řešil Přemysl Otakar II.⁴ problémy v Bavorsku a ve Štýrsku, a tak narození jeho vzdáleného synovce (Jindřich IV. byl vnukem Otakarovy tety, sestry Václava I., kněžny Anny) mohlo českému vladaři uniknout. Domnívám se však, že ne nadlouho. Otec mladého knížete, Jindřich III. Vratislavský, byl častým hostem na pražském dvoře už od začátku padesátých let třináctého století.⁵ V Praze si asi záhy uvědomili důležitost spojenectví se slezskými knížaty, kteří mohli na severu přemyslovských držav komplikovat českému králi situaci, jak ukázal nájezd uherských spojenců na Opavsko v 1253 roce.⁶ Určitý politický program, kterým chtěl český panovník v té době k sobě připoutat polská knížata, byl vyjádřen ve známém dopise, který odeslal Přemysl Otakar II. krakovskému biskupovi Prandotovi v létě 1255.⁷ Hlavní intencí dopisu je prosba Otakara, aby krakovský biskup intervenoval v jeho prospěch, tzn. aby přesvědčil polská knížata k vrácení českých zajatců z posledních bojů⁸ a navázání nerozlučného spojenectví a přátelství s českým panovníkem.⁹ Jako protislužbu nabídl Přemyslovec ochranu polského území (především Krakovska a Sandoměřska) před nájezdníky.¹⁰

³ J a s i ň s k i , Kazimierz: *Rodowód Piastów Śląskich*, sv. I (Piastowie wrocławscy i legnicko-brzescy). Wrocław 1973, s. 161. K Jindřichu IV. existuje několik monografií: G r ü n h a g e n , Colmar: *Heinrich IV Herzog von Schlesien*. Breslau 1880 (neměl jsem k dispozici); P i e t r z y k o w s k i , R.: *Henryk IV Probus*. Warszawa 1948; Z i e l o n k a , Zbigniew: *Henryk Prawy*. Katowice 1982. Stručně Boras, Zygmunt: *Niedoszły król Polski – Henryk Probus (Prawy)*. In: T ý ž , *Książęta Piastowscy Śląska*. Katowice 1974, s. 126–156, který ale opakuje starší názory.

⁴ K Přemyslu Otakarovi II. existují dvě monografie. První K u t h a n , Jiří: *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý. Král zakladatel a mecenáš*. Vimperk 1993, se soustřeďuje na dějiny umění a druhá H o e n s c h , Jörg K.: *Přemysl Otakar II. von Böhmen (Der goldene König)*. Graz – Wien – Köln 1989 nepřináší nic nového.

⁵ CDB IV.1, s. 570, č. 440; CDB V.1, s. 80, č. 38; CDB V.1, s. 360, č. 231; CDB V.1, s. 362, č. 232.

⁶ K vojenské akci nejnověji viz K o u ř i l , Pavel – P r i x , Dalibor – W i h o d a , Martin: *Hrady českého Slezska*. Brno – Opava 2000, s. 426–427.

⁷ CDB V.1, s. 99–101, č. 48. Tento dokument by si zasloužil hlubší analýzu v kontextu Otakarovy politiky. Srov. N o v o t n ý , Václav: *České dějiny I.4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253–1271)*. Praha 1937, s. 27n a B a r c i a k , Antonín: *Czechy a ziemie południowej Polski w XIII oraz w początkach XIV wieku. Polityczno-ideologiczne problemy ekspansji czeskiej na ziemie południowej Polski*. Katowice 1992, s. 42n.

⁸ CDB V.1, s. 100n, č. 48: „... *petimus, ut nostri, dui adhuc in partibus Polonie detinentur, restituantu captivi eo modo, ut si dui forte sunt servituti per filios Polonie mancipati, huiusmodi libere absolvantur* ...“

⁹ CDB V.1, s. 101, č. 48: „... *cupientes interventu vestro (krakovského biskupa) ... nobis indissolubilis federis et amicie vinculo cunctos Polonie principes sociari*.“

¹⁰ CDB V.1, s. 101, č. 48: „*Nos terras et presertim dilecti consanguinei et affinis nostri illustris Cracowie et Sandomirie ducis Boleslai ... decrevimus ab omnibus invasoribus, presertim scismaticis et paganis, favente Domino defensare*.“

V Praze ovšem nespolehali jen na iniciativu biskupa Prandoty, ale sám Přemysl Otakar II. podnikal kroky ke sblížení se slezskými knížaty. Snad právě Jindřich III. byl vnímán jako ten, kdo měl rozhlašovat a zprostředkovávat slávu a moc českých panovníků ve Slezsku. Bezesporně největší a nejdůležitější příležitostí byla v té době účast na vítězném tažení proti uherskému králi Bélovi IV., které skončilo slavnou bitvou u Kressenbrunn¹¹ a o rok později následující slavností korunovace dědice českého království, při níž snad nechyběl ani vratislavský kníže, lze-li tak soudit z letopisné zmínky, že se slavnostní konsekrační obřad 25. prosince 1261 konal mimo jiné v přítomnosti *ducibus Polonie*.¹² V té době byl Jindřichův syn ještě malým dítětem, ale snad brzy se z otcových úst dozvěděl, jak to vypadá na pražském dvoře a jak mocný a slavný monarcha vládne v zemích na jih od piastovské domény vratislavských knížat.

Druhou osobností, která v Jindřichovi IV. formovala obraz českého vládce, byl bezesporně bratr Jindřicha III. a nejmladší syn Jindřicha II. Pobožného – kníže Vladislav, který vstoupil do přemyslovských služeb už v 2. polovině padesátých let 13. století ve funkci vyšehradského probošta, ale hlavně od roku 1265 jako salcburský arcibiskup. Vladislav dlouho odmítal kněžské svěcení (od r. 1251 byl pouze klerikem), protože nerezignoval na knížecí vládu v otcovském dědictví spolu s bratrem Jindřichem III. Po jeho smrti se kníže Vladislav stal spolutvůrcem osudů mladého Jindřicha.¹³

Pokud Jindřich IV. ve svém mládí skutečně pobýval na pražském dvoře (tento předpoklad není samozřejmý) a byl Přemyslem Otakarem II. vychováván, pak to nebyl ojedinělý případ. Na listině vydané Otakarem 23. května 1261 v Písku pro olomouckého biskupa Bruna je mezi svědky uveden syn Boleslava, slezského knížete (*filii domini B. ducis Slesie*).¹⁴ Pod zkratkou B. se s největší pravděpodobností skrývá kníže Boleslav Lehnický (mimořádně starší bratr Jindřicha III.). Jeho tehdy nejstarším synem byl Jindřich (později Jindřich V. Tlustý). Lze se domnívat, že Boleslavův syn byl na pražském dvoře na způsob „zajatce“, který měl okamžitě, ale hlavně do budoucna zajistit oporu české moci mezi slezskými knížaty. K tomu měly sloužit i rytířské rituály, jak nás o tom zpravuje český letopisec v souvislosti s uherskou svatbou v Prešpurku roku 1264, kdy „*dne 5. října král český v jednom novém stanu, jenž byl upraven na způsob kostela a pokryt různě*

¹¹ *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, FRB II, s. 312 a 314. Výskyt Jindřicha III. v Přemyslově blízkosti v té době (přelom června a července 1260) je dosvědčen i listinně, viz CDB V.1, s. 360, č. 231. K letopisu viz Blahová, Marie: *Druhé pokračování Kosmovo*. Sborník historický 21, 1974, s. 5–39 a N e c h u t o v á , Jana: *Latinská literatura českého středověku do r. 1400*. Praha 2000, s. 78–83.

¹² *Letopisy české 1196–1278*, FRB II, s. 297. N o v o t n ý , V.: *České dějiny* I.4, s. 108 o účasti vratislavského příbuzného nepochybuje; B a r c i a k , A.: *Czechy a ziemie południowej Polski*, s. 98 dokonce vypočítává polská knížata: Vladislav Opolský, Vladislav Salcburský, Jindřich III., Konrád I. Hlohovský, Boleslav Lehnický a jeho syn Jindřich.

¹³ Postava Vladislava salcburského by si zasloužila větší pozornost v historickém bádání než dosud. Viz J a s i ň s k í , K.: *Rodowód Piastów*, sv. I, s. 129–131.

¹⁴ CDB V/1, s. 421, č. 283.

nými sukny jako cihlami, učinil rytíři čtyři markrabí a knížete polského jako páteho mimo jiná hrabata a šlechtice skvostně ustrojené. Provozoval s nimi rytířské hry a rozmanité kratochvíle ...¹⁵ Jak dlouho syn Boleslava Lehnického zůstával v českém opatrovnictví, nevíme. Můžeme ale konstatovat, že Jindřich IV. nebyl první, pro koho se měl Přemysl Otakar II. stát ochráncem a vychovatelem. Jak uvidíme níže, v získání Boleslava Lehnického a jeho syna na svou stranu nebyl český panovník příliš úspěšný. Jak to ale dopadlo s Jindřichem IV. Problem?

Osudy (1266–1278)

Na začátku prosince 1266 umírá vatislavský kníže Jindřich III., otec mladého, tehdy ještě ne desetiletého, Jindřicha IV.¹⁶ Od tohoto bodu se odvíjí podle dosavadního bádání celá zápletka mezi českým králem a vatislavským knížetem.¹⁷

¹⁵ *Príběhy krále Přemysla Otakara II.*, FRB II, s. 320. Starší literatura zde myslela na Jindřicha IV. Vatislavského. Již ale W o n d a š , Andrzej: *Stosunek Ottokara II, króla Czech, do ksiąztw śląska i Polski*. Sprawozdanie dyrekcji k. gimnazjum w Stanisławowie za rok szkolny 1903/1904, Stanisławów 1904, s. 16 se správně domníval, že zde nemůže být řeč o Jindřichu IV., který prý měl tehdy 12 let (dnes víme, že mu bylo tehdy ještě méně). Po Wondasiovi převzal toto i N o v o t n ý , V.: *České dějiny* I.4, s. 128 a pozdější literatura. Pozornost si zaslouží poznámka Z. Borase (B o r a s , Z.: *Książęta Piastowscy*, s. 158), který si všiml zprávy Dluhoše pro rok 1289, v němž byl tento Jindřich pasován na rytíře Jindřichem IV. Problem, který byl bezesporu o několik let mladší!

¹⁶ *Chronicon Polono-Silesiacum*, MPH III, s. 653. Ke kronice viz D a b r o w s k i , Jan: *Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480)*. Wrocław – Warszawa – Kraków 1964, s. 122n; W i e l g o s z , Zbigniew: *Kronika polska – metoda prezentacji dziejów*. In: *Dawna historiografia Śląska (Materiały sesji naukowej odbytej w Brzegu w dniach 26–27 listopada 1977 r.)*. Opole 1980, s. 44–60 a W i l a m o w s k a , Ewa: *Kronika polsko-śląska*. StZd 25, 1980, s. 79–94; I r g a n g , Winfried: *Die Jugendjahre Herzog Heinrichs IV. von Schlesiens († 1290)*. ZfO 35, 1986, s. 322 předpokládá, že kronika vznikla kolem r. 1285 na přímý popud Jindřicha IV. Proba.

¹⁷ M i l k o w i t s c h , Wladimir: *Heinrichs IV. Aufenthalt bei König Ottokar von Böhmen in der Zeit nach 1266*. ZVGS 18, 1884, s. 243–252; U l a n o w s k i , Bogdan: *O pobycie Henryka IV na dworze Ottokara II*. Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności 20, 1887, s. 183–189; W o n d a š , A.: *Stosunek Ottokara II*, s. 3–32; H o f f m a n n , L.: *Die Beziehungen des Königs Przemysl Ottokar II. von Böhmen zu Schlesien und Polen*. Programm II. Gymn. Czernowitz, 1909 (neměl jsem k dispozici); G r o d e c k i , Roman: *Dzieje polityczne Śląska do r. 1290*. In: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*. Sv. I. Ed. St. Kutrzeba. Kraków 1933, s. 256–286; *Historia Śląska* I.1. Do połowy 14. wieku. ed. K. Maleczyński, Wrocław 1960, s. 497–509; nejnověji ale velmi stručně Ž e r e l i k , Rościślaw: *Dzieje Śląska do 1523 roku*. In: *Historia Śląska*, ed. Marek Czapliński, Wrocław 2002, s. 61–63; W ł o d a r s k i , Bronisław: *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1306)*. Lwów 1931 a B a r c i a k , A.: *Czechy a ziemie południowej Polski*. Z české historiografie starší práce Jindřicha IV. vůbec nezmiňují (srov. například T a d r a , František: *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*. Praha 1897, s. 136nn), později N o v o t n ý , V.: *České dějiny* I.4, s. 166 již zaznamenává i hojnou starší literaturu k tématu, ačkoliv sám to (vztah Otakara II. k Jindřichovi IV.) nepovažuje z příliš důležitě! Ž e m l i č k a , Josef: *Století*

Její rozpletení ovšem více znesnadňují, než usnadňují formulářové sbírky a listáře, které byly hojně využívány historiky. Myslím, že by bylo schůdnější pro tuto chvíli nechat zmíněné prameny stranou a pokusit se (pokud to půjde) sestavit obraz skutečného vztahu mezi Přemyslem Otakarem II. a Jindřichem IV. pouze na základě narativních pramenů a diplomatického materiálu.¹⁸

Situaci líčí *Polsko-slezská kronika* takto: „... Jindřich tedy zůstával do té doby svého života s Vladislavem, tehdy zvolenému na salcburský stolec, v jednomyslné shodě, která byla na konci jeho života zničená násilím rytířů, kteří ho otrávil a postavili se na stranu Vladislava. Když Jindřich viděl, že brzy zemře, svěřil svého syna Jindřicha čtvrtého Vladislavovi do poručnictví podle dřívější shody a spoluúčasti ...“¹⁹ Co se odehrálo mezi bratry a jaký byl skutečný motiv a záměr Jindřicha III. s jeho synem, nám zůstává i přes tuto zprávu dokonale zatajeno. Přesto je myslím zřejmé, že hlavní slovo o osudu Jindřicha IV. připadlo Vladislavovi (ať už byl Jindřich III. k tomu přinucen nebo se rozhodl svobodně). V každém případě neznáme z té doby jedinou zmínku o Přemyslu Otakarovi II. jako ochránci nebo vychovateli Jindřicha IV.

Pro pobyt mladého Jindřicha na pražském dvoře před rokem 1270 nemáme žádné svědectví. Naopak je dosvědčen třikrát ve Vratislavi (v dubnu 1267 a květnu následujícího roku, pak ještě v červenci 1269) nejčastěji jako udělovatel souhlasu s právním pořízením svého strýce Vladislava,²⁰ který ačkoliv zvolen do čela salcburské arcidiecézie pobýval více ve Vratislavi.²¹ Nemůžeme samozřejmě Jindřichův pobyt v té době v Praze nebo v blízkosti Přemysla Otakara II. zcela vyloučit, ale přímá svědectví v pramenech chybí.²²

Zda se Přemysl Otakar II. zastavil ve Vratislavi a setkal s mladým Jindřichem na své výpravě do Prus a zpátky na přelomu roku 1267/1268, je čirá spekulace.

posledních Přemyslovců. Praha 1998², passim se dotýká slezských (polských) záležitosti jen okrajově.

18 Srov. I r g a n g , W.: *Die Jugendjahre*, s. 328, který se domnívá, že teprve takto sestavený historický obraz lze srovnat s tím, co říkají formulářové sbírky.

19 *Chronicon Polono-Silesiacum*, MPH III, s. 653: „Henricus vero usque ad ipsum vite sue punctum cum Vladislao, iam Salcburgensis electo in una sorte permansit, que tunc in fine vite eius per vim militum, qui ipsum intoxicari fecerant et Vladislao adherebant, in duo divisa fuit. Et dum Hnericus videret se morti proximum, filium suum Henricum quartum fratri suo Vladislao in federe prime sortis et consorcii commendavit.“ Interpretace těžko srozumitelné pasáže viz I r g a n g , W.: *Die Jugendjahre*, s. 322–326.

20 S_Ub IV, s. 24, č. 16; s. 56, č. 63; s. 78, č. 99.

21 Vladislavův itinerář viz M a r t i n , Franz (bearb.): *Die Regesten der Erzbischöfe und des domkapitels von Salzburg 1247–1343*. Bd. I. 1247–1290. Salzburg 1926, s. 62–75, č. 477–581 a S_Ub IV, s. 1–83, č. 1–108. Srov. D o p s c h , Heinz: *Přemysl Ottokar II. und das Erzstift Salzburg*. In: Ottokar-Forschungen. Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich NF 44/45, Wien 1979, s. 489–493. U l a n o w s k i , B.: *O pobycie Henryka IV*, s. 183 se domníval, že osudy Vladislava pomohou osvětlit Jindřichův vztah k českému králi. Učinil tak ale na základě formulářových sbírek.

22 Podobný názor má i I r g a n g , W.: *Die Jugendjahre*, s. 330, který se více přiklání k Jindřichově pobytu ve Vratislavi.

Jistě se ale potkali na velké slavnosti přenesení těla sv. Hedviky v Třebnici, které se konalo asi 25. srpna 1269.²³ Podle *Života sv. Hedviky* se velkolepých oslav nezúčastnil jen český král, ale i Vladislav Salcburský, jeho bratři a také příbuzní svatořečené.²⁴ Domnívám se, že tehdy mohlo dojít k představení Jindřicha českému králi a k rozhovorům, ne-li definitivnímu rozhodnutí, o budoucnosti mladého Piastovce. Svátek translace sv. Hedviky, která spolu se svým mužem Jindřichem I. Bradatým založila ženský cisterciácký klášter v Třebnici, v němž byly vychovávány pratety krále Otakara, sv. Anežka a kněžna Anna, byl skvělou příležitostí, jak demonstrovat snahu Přemyslovců upevnit svazky a navázat na tradici přátelských vztahů mezi Prahou a Vratislaví.

Na jistější půdu vcházíme až v roce 1270, kdy v květnu umírá salcburský arcibiskup Vladislav²⁵ a kdy můžeme poprvé doložit pobyt Jindřicha v Praze, v bezprostřední blízkosti českého panovníka. Český král a vratislavský kníže vydávají společně 1. října 1270 v Praze listinu, již berou v ochranu klášter sv. Kláry ve Vratislaví.²⁶ Obrací se na všechny úředníky ve Slezsku (*universis et singulis per districtum Slesie constitutis*). Dokládá to, že Otakar – coby ochránce mladého Jindřicha – vládl ve vratislavském knížectví přímo?²⁷ Kdo vlastně ve Vratislaví vládl poté, co Vladislav Salcburský zemřel ve svém arcibiskupském sídle v květnu 1270 a dá se předpokládat, že Jindřich od té doby (nebo už od srpna 1269?) pobýval v Praze? O žádném zástupci z pramenu nevíme. Byl jím vratislavský biskup nebo snad Šimon Gallicus?²⁸

23 Toto datum dokládá po zevrubné kritice pramenů a starších názorů W. I r g a n g , viz *tamtéž*, s. 330–334. Do svatořečení (1267) byl zapojen i vyšehradský probošt Engelbert. Zatímco B a r c i a k , A.: *Czechy a ziemie południowej*, s. 43n považuje Otakara II. za horlivého propagátora nového kultu, N o v o t n ý , V.: *České dějiny* I.4, s. 169 se o iniciativě českého krále vyslovuje zdrženlivě.

24 *Vita sanctae Hedwigis*, MPH IV, s. 631n: „*Ad predictam autem festivitatem de diversis mundi regionibus confluit populi multitudo quasi innumerabilis. Princeps quoque et domini terrarum, prelati et rectores plurimi ecclesiarum cum religiosarum multitudinem personarum ordinum diversorum sua sollempnizaverunt presenciam festum illud, in quo fuit hec translatio celebrata. Inclitus namque rex Bohemorum Odakarus dominusque Wlodislaus Slesie dux et Salzburgensis episcopus (sic!) et fratres ipsius, duces Slesie, eiusdem sancte nepotes ac plures Polonie duces, singuli cum suis nobilibus, secundum status sui dignitatem et seculi, qua pollebant, gloriam advenientes multicoloribus miraque tentorium varietate atque pulcritudine decorabant camporum planicies, in quibus faciebant in circuitu Trebnicensis monasterii staciones.*“ Legenda vznikla mezi léty 1267–1300, viz M i c h a ě o w s k a , Teresa: *Średniowiecze*. Wraszawa 2003, s. 180.

25 *Chronicon Polono-Silesiacum*, MPH III, s. 654; *Annales s. Rudberti Salisburgenses*, MGH SS IX, s. 798.

26 CDB V.2, č. 625, s. 229n.

27 I r g a n g , W.: *Die Jugendjahre*, s. 334n správně usoudil, že se Maleczyński mylí (*Historia Śląska* I.1., s. 502), když jednoznačně odmítá Otakarovo protektorství. Na druhou stranu listinu lze spíše chápat jako vyjádření Otakarova nároku na vratislavské knížectví, nikoli jako skutečnou vládu. V každém případě tato otázka musí zůstat zatím otevřená.

28 Někdy v té době byl zvolen Tomáš II. vratislavským biskupem. Šimon Gallicus se objevuje často (se svým bratrem Eberhardem) už na listinách Jindřicha III. (Sub III, s. 26, č. 18 jako

Jindřich IV. stále zůstává na pražském dvoře, kde 28. ledna 1271 vydává svoji první samostatnou listinu.²⁹ Vratislavský kníže měl sice tehdy kolem 12–13 let, ale už čteme, že měl svého soudce, protonotáře, notáře a svůj dvůr.³⁰ Jindřich IV. převzal zcela logicky kancelář po Vladislavovi Salcburském.³¹ Jediný pozorovatelný vliv českého krále v tomto dokumentu je v rovině věcné. Listina je vydána v Praze ve prospěch Bertholda (člena českého rytířského řádu), který byl prokurátorem kláštera sv. Kláry ve Vratislavi.

V létě 1271 táhl Přemysl Otakar II. do války proti uherskému králi.³² Co se dělo s Jindřichem IV. a s jeho „dvorem“ po lednu téhož roku, nevíme. Můžeme pouze domýšlet, jaký záměr měl český král s mladým knížetem. Myslím, že by bylo tehdy velmi nebezpečné posílat slezského vévodu do Vratislavi, kde hrozily útoky ze strany Boleslava Krakovského, spojence uherského krále. Přemyslovec měl myslím jenom dvě možnosti: buď vzít Piastovce sebou, nebo ho nechat v Praze. Jindřichovo jméno na mírové smlouvě mezi Přemyslem Otakarem II. a Štěpánem V. z července 1271 sice nedokládá jeho přítomnost v Praze,³³ domnívám se však, že takový by byl nejpřirozenější běh věcí. Ve Slezsku tehdy řádily oddíly krakovského knížete, jak o tom pak referoval vratislavský biskup Tomáš II.³⁴

Jindřich IV. Probus se pravděpodobně krátce před 24. listopadem 1271 ujal vlády ve Vratislavi pod dohledem českého krále. V té době je Otakar II. dosvědčen ve slezském městě spolu se svými úředníky jako komorníky, maršálkem, stolníky atd.³⁵ Mladý kníže byl ve svízelné situaci, a tak český vladař chtěl asi svou

serviens noster) a také na listinách jeho nástupce Jindřicha IV. (SUB IV, s. 121, č. 167 je vydána listina v přítomnosti *domino Symone tutore nostro*; v roce 1273 je označen jako *miles noster*, SUB IV, s. 147, č. 209; svou kariéru po boku vratislavských Jindřichů zakončil titulem *palatinus noster*, SUB IV, s. 192, č. 282).

29 SUB IV, s. 89n, č. 120. Jindřich IV. potvrzuje koupi příjmu z dvou mlýnů od vratislavského měšťana Bertholda z Řádu křížovníků Červené hvězdy. O kanceláři a diplomatickém materiálu Jindřicha IV. viz J ä k e l , Hugo: *Die Kanzlei Herzog Heinrichs IV. von Breslau*. ZVGS 14/1878, s. 124–155 (cenná studie s ohledem na listiny, které jsou dnes ztraceny); T u r o ů , Wanda: *Zarys dziejów kancelarii Henryka Probuse (1270–1290)*. Śląski Kwartalnik Historyczny. Sobótka 19/1964, s. 39–54; nejnověji I r g a n g , Winfried: *Das Urkunden- und Kanzleiwesen Herzog Heinrichs von Schlesien (1270–1290)*. ZfO 36, 1987, s. 1–51.

30 SUB IV, s. 90, č. 120. Svědečná řada zní takto: *Acta sunt hec in Praga ... presentibus nostris baronibus: Ianussio de Michalov, Dirizlao, Temone iudice curie nostre, domino Petro prothonotario nostro, comite Symone, comite Nenkeru et aliis pluribus fide dignis. Data per manum Tilmanni notarii curie nostre*

31 Tuto kontinuitu představují protonotář Petr a notář Tilman, viz I r g a n g , W.: *Das Urkunden*, s. 5 a 36–38.

32 *Chronica Bohemie*, FRB III, Praha 1882, s. 314. K letopisu Jindřicha Heimburského viz N e c h u t o v á , J.: *Latinská literatura*, s. 87n.

33 CDB V/2, s. 258, č. 637. Podle štýrské kroniky se Jindřich IV. Probus války přímo zúčastnil, *Ottokars Österreichische Reimchronik*, MGH Deutsche Chroniken V.1, s. 143, verš č. 10836n.

34 Dovolává se spravedlnosti (u polských biskupů) popisováním hrůz, která Boleslav Krakovský způsobil biskupským statkům, viz SUB IV, s. 91n, č. 124–126; SUB IV, s. 94–96, č. 130.

35 CDB V.2, s. 275n, č. 647. Srov. B a r c i a k , A.: *Czechy a ziemie południowej*, s. 100, (pozn. č. 184).

přítomností s doprovodem vojska ostatním slezským knížatům ukázat, aby brali mladého nástupce ve Vratislavi vážně. V době nepřítomnosti knížete upevňoval svou pozici vratislavský biskup, který dokonce rezignoval na církevní desátky, které Boleslav Lehnický a jeho syn Jindřich zadrželi pro sebe v době biskupské sedisvakance. Na oplátku slíbili lehničtí Piastovci, že budou chránit biskupské statky proti komukoli.³⁶ Naopak Konrád Hlohovský (bratr Jindřicha III. a Vladislava Salcburského) se cítil poškozován biskupem, proto se dovolává pomoci a ochrany u samotného papeže.³⁷

Jindřich IV. vydává první listinu ve Vratislavi na sv. Silvestra 1271 v kruhu svých věrných (svědeční řada velmi podobná té z ledna 1271).³⁸ Od té chvíle se mladý kníže učil už bez českého ochránce vládnout v obtížném dědictví. Velký vliv na Piastovce měli jistě urození uvádění často v jeho listinách, zvláště proto-notář Petr a Šimon Gallicus.³⁹ Skutečným pánem Vratislavi se mohl Jindřich IV. cítit asi až od února 1272, kdy poprvé ke svému titulu *dux Slesie* (používali ho téměř všichni slezští Piastovci) přidal i *dominus Wratislaviae*. V 70. let vydává Jindřich IV. řadu listin, jež se zabývají běžnými záležitostmi knížectví a ve kterých se už začíná objevovat zárodek pozdějšího sporu s vratislavským biskupem Tomášem II.

Velmi záhy se vztah mezi dvěma středoevropskými suverény vtělil i do hospodářské spolupráce. 8. prosince 1273 vydal Jindřich IV. pro klášter v Kamenci právo na nerostné bohatství (*super locis mineralibus et metallis*), které převzal z království „nejdražšího příbuzného našeho pana Otakara nejjasnějšího krále českého“ (*karissimi avunculi nostri domini Ottacari serenissimi Bohemorum regis*).⁴⁰ Vratislavský kníže mohl se o možnosti využití právní normy pro svůj oblíbený klášter (*benivolencie plenitudo, quam domui de Camentz affectuoso corde semper gerere cogitamus*) dozvědět už v listopadu 1271, ne-li dřív.⁴¹ Podobnou vymoženost využil už dříve (1268) Boleslav Lehnický, což bylo jistě rovněž důsledkem spojenectví s českým králem.⁴²

V době, kdy Jindřich IV. označoval Přemysla Otakara II. jako svého pána a nejdražšího strýce, vyvstal jeho ochránci na západě nebezpečný konkurent v osobě nově zvoleného římského krále, Rudolfa I. Habsburského.⁴³ Budouc-

³⁶ Sub IV, s. 108, č. 150; Sub IV, s. 116n, č. 162.

³⁷ Sub IV, s. 113, č. 157.

³⁸ Sub IV, s. 110, č. 154.

³⁹ Oproti B a r c i a k o v i , A.: *Czechy a ziemie południowej*, s. 100 nemyslím, že by byli české původu.

⁴⁰ Sub IV, s. 151n, č. 217. Srov. B a r c i a k , A.: *Czechy a ziemie południowej*, s. 76.

⁴¹ V listině vydané ve Vratislavi 24.11.1271 uděluje Přemysl Otakar II. opavským měšťanům mimo jiné i horní práva města Jihlava, viz pozn. 35.

⁴² Sub IV, s. 60n, č. 69; s. 61n, č. 70. Jihlavský rychtář s městskou radou sdělují lubuskému opatovi Mikulášovi články horního práva, které potvrzuje Boleslav Lehnický.

⁴³ Viz O s w a l d , Redlich: *Rudolf von Habsburg. Das deutsche Reich nach dem Untergange des alten Kaisertums*. Innsbruck 1903, s. 203–333; F r a n z l , Johann: *Rudolf I. Der erste Habsburger auf dem deutschen Thron*. Graz – Wien – Köln 1986, s. 106–165; Ž e m -

nost měla ukázat, jak pevné a neotřesitelné je pouto mezi mladým Piastovcem a zkušeným Přemyslovcem. Snad do té souvislosti můžeme dát cestu Otakara do slezské Kamence (jižně od Vratislavi) v červnu 1275.⁴⁴ Jindřichova přítomnost zmíněna přímo není. Víme jen, že 10. července se nacházel v Olešnici (východně od Vratislavi). K setkání mohlo dojít, nebyla-li Přemyslova cesta do Slezska vedena přímo tímto záměrem. V březnu téhož roku se český panovník obrací na papeže Řehoře X. s žádostí o postoupení církevního desátku na slíbenou křížovou výpravu nejen ze svých území, ale i ze všech polských knížectví.⁴⁵ Možná se za tímto obecným požadavkem skrývají konkrétní nároky na slezská knížectví (Jindřicha IV. Vratislavského, Vladislava Opolského a Konráda Hlohovského).

Zdá se, že Jindřich IV. byl jedinou jistou oporou přemyslovské moci ve Slezsku. Setkáváme se s ním na jednáních ve Vídni 1276, kdy byl mezi českým a římským králem sjednán mír, Přemyslovi byly odňaty rakouské a alpské země a Čechy a Morava uděleny v léno.⁴⁶ Následující rok se Jindřich IV. Probus ocitl pro svou věrnost českému panovníku v nebezpečné situaci.

Příčinu zajetí Jindřicha IV. viděl slezský kronikář v tom, že Boleslav Lehnický a jeho syn Jindřich záviděli knížeti jeho dědictví, které obdržel po svém strýci Vladislavovi, a bohatou zemi zděděnou po svém otci. Lehničtí Piastovci spolu s urozenými, kteří se báli pomsty mladého knížete za smrt svého strýce a otce,⁴⁷ přepadli v noci 18. února spícího chlapce, kterého pak odvěkli na hrad Len, kde byl krutě spoután. Nějaký čas potom došlo k bitvě (24.5.1277), v níž zvítězil Jindřich Lehnický proti oddílům z vratislavského, hlohovského a poznaňského knížectví.⁴⁸

l i č k a , J.: *Století posledních*, s. 184–205; K a u f h o l d , Martin: *Deutsche Interregnum und europäische Politik. Konfliktlösungen und Entscheidungsstrukturen 1230–1280*. (MGH Schriften 49) Hannover 2000, s. 357–401; K r i e g e r , Karl-Friedrich: *Rudolf von Habsburg*. Darmstadt 2003, s. 127–154.

44 CDB V.2, s. 456, č. 781.

45 CDB V.2, s. 442, č. 770: *Petimus cum affectu nobis in subsidium decimas cleri regni et principatum nostrorum necnon omnium ducatum Polonie*. 25. února 1276 žádá Innocenc V. přímo Jindřicha IV. o podporu pro křížovou výpravu, SUB IV, s. 187, č. 275.

46 *Ottokars Österreichische Reimchronik*, MGH Deutsche Chroniken V.1, s. 194, verš č. 14679 popisuje setkání ve Vídni a jejich účastníky. Kromě olomouckého biskupa, vyšehradského probošta, braniborského markraběte a mnoho dalších urozených seděl vedle českého krále i Jindřich IV.: *ouch sâzen bi im dâ herzog Heinrich von Brezlâ*. Podle editora nemohl být v listopadu Jindřich IV. ve Vídni přítomen. Vratislavský kníže je dosvědčen 15. listopadu ve Vratislavi (SUB IV, s. 203, č. 300) a pak až 5. ledna 1277 (SUB IV, s. 204n, č. 302). Jindřichovu přítomnost na vídeňském jednání proto nelze zcela vyloučit.

47 Polské kroniky a letopisy shodně uvádějí, že Jindřich III. a Vladislav Salcburský byli otráveni, viz *Chronicon Polono-Silesiacum*, MPH III, s. 654; *Chronica Poloniae Maioris*, MPH SN VIII, s. 125n. Lze to přičíst středověkým *loci communes* vysvětlujícím náhlá úmrtí. Naopak L i g e z a , Ewa: *Udział możnowładców wrocławskich w zamachu stanu na Henryka IV Prawego w 1277 r.* Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka 31, 1976, s. 549–554 potvrzuje zprávy o otrávení a navíc na základě Długosze označuje přímo jménem slezské urozené, kteří stáli za zajetím Jindřicha IV. Proba. Její teze by ale zasloužily zevrubnější revizi.

48 Tak ličí události *Chronicon Polono-Silesiacum*, MPH III, s. 655. Srv *Annales Lubenses*, MPH III, s. 707n. K letopisu viz K o r t a , W.: *Średniowieczna annalistyka*, s. 231–236.

Kronikářem uváděnou motivaci k zajetí Jindřicha IV. můžeme doplnit o říšský rozměr. Rudolf Habsburský potřeboval získat slezské spojence Otakara II. na svou stranu. V případě vratislavského knížete chtěl toho dosáhnout sňatkem mezi Jindřichovou macechou Helenou a svým důvěrníkem, norimberským purkrabím, Fridrichem III.⁴⁹ Přesto se zdá, že Probus stál pořád věrně při českém králi, a tak propagace vedena ve Slezsku ve prospěch římského krále minoritou Jindřichem z Brien, měla úspěch jen u Boleslava Lehnického, který jistě v přímknutí se k Rudolfovi I. Habsburskému viděl skvělou příležitost, jak získat část (ne-li celé) z Jindřichova dědictví.⁵⁰

Tato nebezpečná konstelace musela být zjevná i samotnému Otakarovi, proto se do celé záležitosti vložil a slezský kronikář jenom jemu připisuje zásluhu na vysvobození vratislavského knížete. Ovšem v době, kdy byl někde ve Slezsku Jindřich vězněn vlastním strýcem a o jeho osudu měla rozhodnout bitva mezi polskými knížaty, pobýval Přemysl Otakar II. ve Vídni, kde sliboval, že se ve svém sporu s římským králem podřídí rozhodčímu soudu.⁵¹ Nevím, nakolik si český panovník uvědomoval paralelu mezi svým sporem s Habsburkem a causou Jindřicha IV. ve Slezsku. Ve Vídni totiž představoval Otakar pouze jednu stranu sporu, ve Slezsku měl ale rozhodnout sám. Je možné rozhodnout spravedlivě případy, kdy zájmy jednotlivých stran jsou tak protikladné? Nevíme, jestli Jindřichův případ byl rovněž předmětem vídeňských jednání, ale z pozdějších Otakarových činů lze domyslet, že český král dobře věděl, jaké záměry má Rudolf I. se slezskými knížaty.

„*Díky zásahu českého krále byl mládenec vyrván ze zajetí, nikoli bez rozdělení svého území ...*“⁵² líčí celkem lakonicky slezský letopisec a jmenuje sídla, jež byl Jindřich IV. nucen odevzdat svému vězňiteli. Přemysl Otakar II. si patrně uvědomil, že nemůže vše vsadit na mladého Jindřicha a že dávný Přemyslův spojenec Boleslav Lehnický, jehož syn Jindřich pobýval na pražském dvoře (viz výše), mohl by ještě opustit Habsburkův tábor. Možná ale bylo vše jinak. Římský král mohl Otakarovi přímo vnutit toto šalamounské řešení, které netěšilo nikoho kromě chytrého Habsburka.

Jaký postoj zaujal Jindřich IV. vůči českému panovníkovi po této trpké zkušenosti? V září 1277, kdy vratislavský kníže opět vydává listiny ve Vratislavi, Přemysl Otakar II. vydává opět dokument slibující dodržet mír s římským králem. Mezi spojenci jmenuje český panovník jako jediného z polských knížat právě

⁴⁹ K jeho osobě viz P e i f f e r , Gerhard: *Comicia burcgraviae in Nuremberg*. Jahrbuch für Fränkische Landesforschung 11–12, 1953, s. 45–52. Fridrich Norimberský je často zmíněn na dokumentech týkajících říšsko-českého sporu, např. CDB V.2, s. 542, č. 836; s. 547, č. 837.

⁵⁰ K slezské činnosti minority Jindřicha z Brien viz B a r c i a k , A.: *Czechy a ziemie południowej*, s. 103.

⁵¹ CDB V.2, s. 541–546, č. 836.

⁵² *Chronicon Polono-Silesiacum*, MPH III, s. 655: „*Tandem cooperacione regis Boemie puer de captivitate eripitur, non tamen sine terre sue dispendio ...*“

Jindřicha IV. Vratislavský kníže nebyl jen „papírovým“ spojencem, ale měl nést i riziko zajetí (opět!), pokud by Otakar neplnil podmínky úmluvy.⁵³

Od tohoto okamžiku (přelomu roku 1277/1278) bylo zřejmé, že spor mezi Přemyslovcem a Habsburkem musí rozhodnout vojenské střetnutí. Jestli se Přemyslův chránělec Jindřich IV. spolu s jinými slezskými knížaty zúčastnil rozhodující bitvy na Moravském poli či nikoli, je stále předmětem sporu.⁵⁴ Jisté je, že vratislavský kníže velmi dobře a včas pochopil význam výsledku střetnutí.

Ozvěny (1278–1290)

Jindřich IV. jistě usiloval stejně jako Ota V. Braniborský, kterému se to nakonec podařilo, získat dědice království, mladého Václava, do svého opatrovnictví. Chtěl napodobit model, který použil Přemysl Otakar II. vůči němu v době jeho dětství.⁵⁵ Po zásahu Rudolfa I. Habsburského se slezský kníže musel spokojit s Kladskem,⁵⁶ které zvýšilo Jindřichovu prestiž a moc ve Slezsku. Toto vilémovské setkání nebylo poslední příležitostí pro Jindřicha IV., jak navázat kontakty

⁵³ CDB V.2, s. 560, č. 846: „*Specialiter autem inclidimus ... dominum H., inclitum ducem Wratislaviae, ac ceteros principes Polonie, qui nostri sunt consaguinei et amici. (...) Si autem per nos et nostros in dictis gravibus et maioribus articulis pacis ordinatio fuerit violata, extunc predictus Olomucensis episcopus et illustres principes dominus Otto, marchio Brandenburgensis et H., dux Wratislaviae, ... postquam per dictum dominum nostrum regem moniti fuerint, Egram infra quattuor septimanas intrabunt, abinde nullatenus ante satisfaccionem commissorum plenariam recessuri.*“

⁵⁴ *Ottokars Österreichische Reimchronik*, MGH Deutsche Chroniken V.1, s. 201, verš č. 15216–15230 přímo jmenuje polská knížata (mezi nimi Jindřicha IV.); *Chronica Bohemie*, FRB III, s. 316 hovoří jen o mnohých polských rytířích, kteří padli spolu s Otakarem; *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, FRB II, s. 330n zmiňuje se o polských knížatech a urozených (*duces a nobiliores Polonie*). B a r c i a k , A.: *Polacy w bitwie pod Suchymi Krutami*. Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego 72, Prace Historyczne IV, Katowice 1975, s. 7–26 a Ž e m l i č k a , J.: *Století posledních*, s. 202 účast piastovských knížat zpochybňují. K bitvě viz K u s t e r n i g , A.: *Probleme um die Kämpfe zwischen Rudolf und Ottokar und die Schlacht bei Dürnkrot und Jedenspeigen am 26. August 1278*. In: *Ottokar-Forschungen*. Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich, NF 44/45, 1978/1979, s. 226–311.

⁵⁵ *Decem registra censuum Bohemica compilata aetate bellum husiticum praecedente*, ed. J. E m l e r , Praha 1881, s. 8–9: „*Audita itaque de morte predicti domini Premisl, regis Boemie, fama incliti princeps et domini, dominus Henricus, qui dux Wratislaviensis appellabatur, et dominus Otto, filius sororis predicti Premisl, regis Boemie, marchio Bramburgensis, exercitibus suis validissime congregatis, cum eius regnum Boemie protinus adierunt.*“ K událostem po Moravském poli viz Ž e m l i č k a , J.: *Století posledních*, s. 207–212 a J a n , Libor: *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*. Brno 2000, s. 215n.

⁵⁶ *Příběhy krále Přemysla Otakara II.* FRB II, s. 332–333: „*Ex quibus Wylemow potissimum laesum est, quia circa ipsum rex Rudolfus cum omni sua potentia bis stetit, et Brandenburgensis marchio et duces Polonie convenerunt. ... Facta est autem distractio regni Bohemie et divisio iuxta placitum et voluntatem regis Rudolphi, electi Romanorum. Branburiensis marchio obtinuit Pragense castrum cum maiori parte Bohemie, dux Polonie Klasko provinciam, regina partem cum filio Wenceslao.*“

s římským králem a říšským prostředím. Na začátku března 1280 se vratislavský kníže objevil ve Vídni, kde ve společnosti biskupů z Basileje a Gorze a norimberského purkrabího Fridricha, královských protonotářů a svého doprovodu na čele se Šimonem Gallicem vydává listinu pro johanity.⁵⁷ Tento racionální tah se musel vyplatit zvláště pak tehdy, když Přemyslův dědic, Václav II., začal později expandovat na sever ve snaze získat polskou korunu. Vídeňská schůzka jistě přispěla k utužení lenních svazků mezi římským králem a vratislavským knížetem,⁵⁸ který se mohl pokusit o intervenci ve věci svého příbuzného, Mikuláše I. Opavského, jenž tehdy dlel v Rudolfově zajetí. Byla by to krásná služba díky za vysvobození, které zařídil Mikulášův otec v r. 1277. Tím jsme ovšem překročili bezpečnou půdu výpovědi písemných pramenů, které pouze dosvědčují, že se opavský vévoda objevil ve Slezsku (v Nise) v druhé polovině roku 1281 a částečně i díky podpoře Jindřicha IV. Proba se opět ujal vlády na Opavsku.⁵⁹

Přítomnost Mikuláše I. ve Slezsku musela vratislavskému knížeti připomenout železného a zlatého krále, neboť za pár měsíců po těchto událostech (25. července 1282) žádá Jindřich IV. křižovníky s červenou hvězdou (špitál sv. Matěje ve Vratislavi) o zádušní mše za duši Otakara blahé paměti českého krále.⁶⁰ Ještě významnější pocty se Přemyslova památka dočkala o šest let později, kdy slezský kníže založil 11. ledna kolegiátu sv. Kříže: „*ke cti všemohoucího Boha a životodárného Kristova kříže na odpuštění našim hříšníkům (sic!), nám a našim rodičům věčnou spásu, zvláště pak na ulehčení duše našemu strýci drahému panu Vladislavovi, blahé paměti kdysi salcburskému arcibiskupovi, také slavným knížatům a našim strýcům panu Otakarovi kdysi králi českému a Boleslavovi knížeti krakovskému, jejichž památka nechť je požehnána.*“ Kanovníci neměli zapomínat každoročně na slavení jejich výročí.⁶¹ V Jindřichově fundaci a v jejím patrociniu nelze nevidět podobnou duchovní inspiraci, kterou měl při založení zlatokorunského kláštera Přemysl Otakar II.

Milou vzpomínku kalil pouze současný vztah k dědici železného krále. Václav II. oprávněně viděl v Jindřichovi IV. nebezpečného konkurenta v boji o polský trůn. Těžko se zasazuje do kontextu ojedinělá zmínka o vojenském tažení Vác-

⁵⁷ SUB IV, s. 256n, č. 387.

⁵⁸ M a l e c z y ň s k i , Karol: *Polska, Austria, Czechy i Brandenburgia w latach 1278–1290*. in: *Wieki Średnie. Prace ofiarowane T. Manteufflowi w 60. rocznice urodzin*. Warszawa 1962, s. 185–199, obzvláště s. 195, naprosto odmítá existenci lenního slibu Jindřich IV. Proba Rudolfa I. Habsburskému.

⁵⁹ Jindřich IV. je Mikulášem I. nazván *consaguineus noster* (SUB IV, s. 283, č. 424). Jindřich IV. potvrzuje (SUB IV, s. 284n, č. 426) převod hradu Edelštejn na vratislavského biskupa. Propuštění Mikuláše I. spíše jako výsledek pragmatické politiky Rudolfa Habsburského vnímá W i h o d a , Martin: *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*. ČČH 99, 2001, s. 217.

⁶⁰ SUB V, s. 22, č. 26: „... *pro anima domini Othakari pie memorie regis Bohemie qualibet feria sexta unam missam dicant pro defunctis et unum infirmum specialem teneant sibi in necessariis providentes.*“

⁶¹ SUB V, s. 285–290, č. 367. Rozsah darování, délka listiny a svědeční řada ukazují, že tato fundace náleží mezi Jindřichovy nejvelkolepější.

lava II. z roku 1287 proti vratislavskému vojsku.⁶² Pokud můžeme tuto zprávu spojit s nabídkou české koruny, kterou prý obdržel vratislavský kníže od zlomyslného Záviše z Falkenštejna a dalších českých šlechticů,⁶³ pak Václavova vojenská intervence byla úspěšná. Ve skutečnosti Jindřich IV. Probus směřoval realističtěji ke Krakovu, kde toužil získat královskou hodnost. Jeho snahy barvitě líčí štyrská rýmovaná kronika, jež neopomněla oslavit Jindřichovy rytířské ctnosti.⁶⁴ S jemnou nadsázkou by se tedy dalo říct, že štyrský veršotepec zprostředkovaně (a hlavně nechtěně!) ocenil výsledek Otakarovy rytířské výchovy, která vyústila ve slavném ale předčasně ukončeném osudu slezského Piastovce.

Úvahy o spletitých proměnách vztahu mezi slavným Přemyslovcem a jeho neméně slavným příbuzným z piastovského rodu nelze uzavřít, aniž bychom alespoň nezmínili pramen, z něhož čerpaly a stále čerpají generace historiků. Formulářové sbírky a listáře nabízejí k našemu tématu nepřeborné množství materiálu, který bohatě a barvitě představuje svět středověkých vládců.

V souvislosti s tématem studie se jedná konkrétně o formulářové sbírky a listáře, jejichž autorství bývalo ne vždy shodně připisováno královskému protonotáři Jindřichovi Vlachovi z Isernie.⁶⁵ Jednotlivé kusy z těchto sbírek byly v minulos-

⁶² *Chronica Bohemie*, FRB III, s. 320: *1287 Wenceslaus contra Polonos de Wratislawia ... pugnavit. M a l e c z y ň s k í*, K.: *Polska, Austria, Czechy*, s. 199 dokazuje nejen na základě této zprávy, že mezi Václavem II. a Jindřichem IV. existovalo nepřátelství, a proto Jindřich IV. Probus jistě nedaroval českému králi vratislavské knížectví, jak by to snad naznačovaly tři listiny Rudolfa I. Habsburského pro Václava II. z r. 1290.

⁶³ *Chronicon Aulae regiae*, FRB IV, s. 33: „*Quidam igitur ex eis non sine ceterorum assensu nobilium Henricum, ducem Wratislaue, cognomine Strenuum, adierunt, sibi que si tamen venirent celerius, regnum Bohemie sine difficultate subdere promiserunt.*“ Opat Ota neví nic o tažení Václava proti Jindřichovi. Protivníci českého krále byli totiž „odstraněni“ přirozenou smrtí.

⁶⁴ *Ottokars Österreichische Reimchronik*, MGH Deutsche Chroniken V.1, s. 277–295. Oslava rytířských ctností viz verše č. 20948–20970.

⁶⁵ Standardně se používají tyto edice: *Codex epistolaris Primislai Ottacari II., Bohemiae regis*. Ed. Th. Dolliner, Wien 1803; *Das urkundliche Formelbuch des königlichen Notars Henricus Italicus aus der Zeit der Könige Ottokars II. und Wenzels II. von Böhmen*. Ed. J. Voigt, AÖG 29, 1863, s. 1–184. Někdy i P e t r o v , A. L.: *Henrici Italici libri formarum e tabulario Otacari II. Bohemorum regis*. I-II. St. Peterburg 1906–1907; H a m p e , Karl: *Beiträge zur Geschichte der letzten Staufer. Ungedruckte Briefe aus der Sammlung des Magisters Heinrich von Isernia*. Leipzig 1910. K protonotáři Jindřichovi již existuje rozsáhlá literatura, proto pouze vyjímám: D u š k o v á , Sáša: *Kdo byl notář Jindřich*. SPFFBU C7, 1960, s. 59–74; Š e b á n e k , Jindřich – D u š k o v á , Sáša: *Das Urkundenwesen König Ottokars II. von Böhmen*. 2. Teil, AfD 16, 1969, s. 368–371; N e c h u t o v á , J.: *Doba Přemysla Otakara II. a formuláře Jindřicha z Isernie*. SPFFBU E 32, 1987, s. 144–145; S c h a l l e r , Brigitte: *Der Traktat des Heinrichs von Isernia De coloribus rethories*. Deutsche Archiv für Erforschung des Mittelalters 49, 1993, s. 112–153; S v i t á k , Zbyněk: *Každodenní život v rakousko-českých vztazích. Jindřich, notář Přemysla Otakara II.* In: *Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.–27. září 1996 ve Znojmě*. Praha 1998, s. 237–245; N e c h u t o v á , J.: *Latinská literatura*, s. 109–111.

ti pečlivě interpretovány; zkoumalo se, zda odrážejí skutečné písemnosti vyšlé z kanceláře, byly chronologicky vřazovány (jelikož v drtivé většině postrádají datační formulí) do sledu známých událostí a následně na tomto základě vznikala obecná představa o minulosti. Počáteční víru v jejich pravost a obsahovou neomylnost vystřídala později hluboká skepse.⁶⁶ Široký proud bádání o formulářových sbírkách nakonec vyústil ve velmi rozpačitý výsledek. Část historiků spoléhá na zjištění jiných odborníků, zatímco jiná část postupuje dost libovolně a některým kusům věří víc, některým méně.⁶⁷

Jak tedy nahlížet na formulářové sbírky a listáře v kontextu tématu této studie? Co nám říká o skutečném vztahu k historické realitě široce přijímaný názor, že tento pramenný materiál není ničím víc než jen stylistickým cvičením? Odrážejí jednotlivé kusy pouze názory Jindřicha z Isernie nebo snad názory královského dvora v Praze? Ukazují vztahy mezi jednotlivými aktéry, popisované v těchto sbírkách, skutečné osobní vazby, nebo je to jen přání, projekce vlastní reality nebo snad propaganda Přemysla Otakara II.?

Je třeba neustále hledat nové otázky, jež klademe historickým pramenům.⁶⁸ Obzvlášť to platí v případě tak specifického pramene, jako jsou formulářové sbírky. Historici se ocitli vůči nim v paradoxní situaci. Na jedné straně nemohou vytvářet monolitní obraz prostým zřetěžením všech údajů z tak disparátních pramenů a na straně druhé nelze tyto prameny stavět proti sobě, protože obsahují mnoho styčných prvků. To ovšem neznamená, že by naše snaha klást otázky neměla už smysl i přesto (nebo možná právě proto), že mnoho z našich interpretací nás už přivedlo a možná stále přivádí do slepých uliček.

Zkratky

AfD – Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte Siegel- und Wappenkunde

⁶⁶ Nejčastěji se dnes pracuje s formuláři jako se stylistickými cvičeními. Viz *D u š k o v á , Sáša: Formelsammlungen in der böhmischen königlichen Premyslidenkanzlei.* SPFFBU C23/24, 1976/77, s. 123.

⁶⁷ Typickým příkladem mohou být dva polští historikové. K. Maleczyński na jedné straně považuje manifest Přemysla Otakara II. polským knížatům za autentický (*Historia Śląska* I.1., s. 508), na straně druhé všechny ostatní formuláře, které dokazují podřízenost Jindřicha IV. Proba vůči českému a římskému králi, označuje jako stylistické cvičení (*Historia Śląska* I.1., s. 502 a 505). Až komicky působí argumentace, že dva formuláře z r. 1270 prý dokazující protekci českého krále nad mladým Jindřichem IV. a jeho osobní závislost nemohou být pravé, protože se neshodují se závěti Vladislava Salcburského, která je ovšem (K. Maleczyński to přehlíží) také jen formulářem! Viz *Historia Śląska* I.1, s. 502. Obdobně postupuje *B a r c i a k , A.: Czechy a ziemie południowej Polski*, s. 125, který je si ale vědom dosavadního nedostatečného výzkumu formulářových sbírek.

⁶⁸ Samostatný problém ovšem představuje původní text formulářů. Zastaralé edice už nevyhovují. Ovšem při současné náročné ediční teorii a praxi a také rukopisném dochování (mnoho překrývající se redakcí), kdy je téměř nemožné zjistit původní znění textu, je tento úkol téměř nesplnitelný. K filiaci rukopisů viz *T ř e š t í k , Dušan: Formularze czeskie XIII wieku. Rękopisy i filiacje.* StZd 7, 1962, s. 43–56.

AÖG – Archiv für Kunde österreichische Geschichts-Quellen
CDB – Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemie
FRB – Fontes rerum Bohemicarum
MGH SS – Monumenta Germaniae historica, Scriptores
MPH – Monumenta Poloniae historica
MPH SN – Monumenta Poloniae historica Series nova
SPFFBU – Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity
StZd – Studia Źródłoznawcze
Sub – Schlesisches Urkundenbuch
ZfO – Zeitschrift für Ostforschung
ZVGS – Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens

EIN KÖNIG UND EIN HERZOG

Přemysl Ottokar II. und Heinrich IV. Probus

Heinrich IV. Probus dürfte von seiner Kindheit an (1257 oder 1258 geboren) über den Ruhm des böhmischen König von den piastischen Breslauer Bruder Heinrich III. (Vater des Probus) und Vladislaus hören. Ihre häufige Anwesenheit am Prager Hof ist vor allem in Urkunden bezeugt. Heinrichs Onkel Vladislaus spielte dazu als Probst in Vysehrad und dann als Erzbischof in Salzburg eine sehr wichtige Rolle in der böhmischen Politik. Kein Wunder, dass Ottokar II. in die Bemühungen die Breslauer Piasten mit sich zu verbinden auch nach 1266 (in diesem Jahr ist Heinrich III. gestorben) fortsetzen möchte. Trotzdem übte der böhmische König wahrscheinlich keinen Einfluss auf dem jungen Piast gleich ab 1266 aus. Erst 1270 ist Heinrich IV. im Prag urkundlich bezeugt und ein Jahr später half Ottokar II. mit einer eigenen Gefolgschaft ihn in Breslau im väterlichen Erbe einzusetzen. Das Verhältnis zwischen dem böhmischen König und dem Breslauer Herzog wurde im Jahr 1277 geprüft, wenn Heinrich IV. in Gefangenschaft geriet und dank Ottokars Hilfe bald freigelassen wurde. Im Kampf zwischen römischen und böhmischen König stand Heinrich IV. fest an Ottokars Seite und nach dem Schlacht bei Dürnkrot zog schlesischer Herzog in Böhmen ein um einen Mundschaft über dem kleinen Ottokars Nachfolger Wenzel II. zu erreichen. Es gelang ihm nicht und er wurde nur mit Glatz belehnt. Heinrich IV. erinnerte sich Ottokar sehr gern, während er ein feindseliges Verhältnis zu Wenzel dem II. hatte.

Ich habe meinen Artikel meistens an Urkunden und erzählenden Geschichtsquellen (wie Annalen und Chroniken) aufgebaut, obwohl Formel- und Briefsammlungen auch viele Stoffe zu diesem Thema enthalten. Die im Auslegung dieser Quellen liegenden Schwierigkeiten hindern heute noch diese Sammlungen als wertvolle Geschichtsquellen auszunutzen.

